

poetičkog kruga pisaca koji su početkom 70-tih izvršili pravi „puč“ u srpskoj prozi. Za razliku od onih stvaralaca koji su svojim tekstovima vratili prepoznatljiv socijalni okvir (ponešto zaoštro: otisak), ponovo se priklanjajući čvrstom uobličavanju narativnog hronotopa, Vojislav V. Jovanović se oslonio na onaj stvaralački koncept koji u domaćoj tradiciji nema bog-zna-kako jaka uporišta, niti jasan kontinuitet, ali ima relevantne preteče. (Misli se, pre svega, na toj čistog fikcijskog, nemimetičkog, jezičkog osamostaljenog pripovedanja.)

U kritici to nije ostalo bez odjeka. Jovanovićeve proza uvrštena je, između ostalog, u antologije posleratne srpske pripovetke Ljubiše Jeremica i Radivoja Mikića, pa je, već i tim činom, postala činjenica vredna pažnje, činjenica, koja je, u međuvremenu, ponešto izbledela budući da ovaj autor nije objavljivao ravno jednu deceniju. Knjiga priča *Samoubistvo* (1981.) iznova je skrenula pozornost na pripovedanje Vojislava V. Jovanovića (istini za volju, opet ograničenu), a roman *Sion* nova je prilika da se o tome pripovedanju kaže koja reč više.

Recimo odmah: ni u *Sionu* Jovanović se nije odrekao oblikovanja svoje hermetične, svedene, simbolične, ponešto zatamnjene prozne šifre, već je, naprotiv, otišao još dalje u njenom istraživanju i uslozňavanju.

Sion je statična, slikovna „priča“ (autor tom apokrifu dodaje i vlastite ilustracije), sva u jeziku, u ritama. U sedam zglobova naracije, nejednake dužine, u arhaičnoj, melodijskog parataksi, punoj hotimičnih ponavljanja, inverzija i varijacija, pripoveda se (ukoliko se to uopšte može reći) o rudimentarnim porodičnim relacijama oca, majke i kćeri, bez fabule, bez evolucije likova, bez dinamizacije njihovih odnosa, čak bez njihovih imena, sa transformacijama koje ne svedoče o neponovljivosti njihove individualnosti, već samo govore o većitoj promeni materije, trajnoj izmeni oblika. Može li se reći da Jovanović teži nekoj prvotnoj, mitskoj slici, koja zauvek fiksira *lik sveta*?

Postoji dosta osnova za tako nešto, ali odsustvo kompaktne priče, potpuna relativizacija vremena i mesta događanja (upotrebljava se paralelna toponimija), stalna izmena ambijenta (raj je pakao), uskomešanost fakata, tematska metamorfoza, uz odgovarajući *rad jezika*, ukazuju da Jovanović teži spuštanju, još dublje i dalje ispod mitskog sloja, u gotovo potpuno neantropocentričnost. Bezimeni junaci, sasvim zaviso od okolnog pejzaža, neidentifikovanom selu) i utopljeni u njega, neizdvojeni, nikada ne izrastajući do nivoa integralnog književnog lika, nisu ništa, za značenja same priče, važniji od njene simboličke scenografije, i pogotovo, od njenog jezičkog strujanja, vrtloženja i meandriranja.

pretočeno vreme

Saša Hadži Tančić: *SILAZAK U VREME*, »Prosveta«, Beograd, 1987.

milijan despotović

Često, katkad podsvesno, umesto reflektiranja unutrašnjeg stanja, naš unutrašnji instrumentarij odašilja spoljašnje potrebe; naravno u tesnoj vezi sa unutrašnjim stanjem. I piscima to nije strano — pored individualnog tu leži i opšti socijalni doseg jednog procesa koji je, sudeći po latentnom sećanju, psihički neumak.

Ni san nema omaške; njegov duševni akt povezan je sa iskustvom svežih procesa, dogođenih više iz ishitrenosti. Stoga, »*Silazak u vreme*« Saše Hadži Tančić, i jeste priča o stanju duševne delatnosti jednog magijskog sna, koji nam iznova pruža sliku tog stanja pre, često nepoznatog. *Noć je u nama, a mi — nigde*. Prozni ekvivalent poetskom, obuhvata, skoro mitski, pokretnu bilj života — putovanje. U njenom, kao zen rukom iskazanom pravcu, misli se i pamti, razrešavaju se sve moralne dileme, »*Nada*«, »*Putnici*«. Pravičnost i samosavlđavanje, vraćanje prirodnom, toj prijatnoj solarci, u prizemnoj i kosmičkoj drami, jeste mag kojim Tančić pomiruje putnike i vreme, skoro sentenciozno; »*pravdamo se jutrom koje ne stiže na vreme, zakašnjava*«.

U tom naizmeničnom sledu optužbe i odbrane, traje istinsko obnavljanje, dotak zvezda. Tančić ne silazi u vreme uplivom volje božje, već opipljivim prirodnim putem. Zato reči koje je »*ćutao i osluški-va*« izvan su fantastično-novelističkih, one su mera; porekla, nastanka, prohoda i smene. Stoga i mogu dostojno da tumače sve daljine, da se uvrste u kategoriju razum, jer su proizvod čulne svesti. Upravo

U opširnim, haotičnim katalogizacijama toponima, kao i botaničkih i zooloških pojmova, koje dodatno naglašavaju utisak o uskomešanosti i transformativnosti predočenog sveta (utisak koacervata, prvobitne organske tečnosti) jezik se, neprimetno, osamostaljuje, umesto označenog dominira oznaka, melodijski aspekt izraza prepokriva njegovu semantičku funkciju, značenja se apsolutno relativizuju. Ako je smisao iskazan jezikom on mu se iznova vraća i nestaje u njegovom zvučanju. Otuda se (uz bojazan od oveštalosti kritičarevih ideja) može reći da je glavni protagonist Jovanovićeve *Siona* sam jezik, koji se, nipošto ne potirući znatan niz značenjskih asocijacija, u gotovo *nastasijevićevskom* ključu uzdiže iznad predmeta i relacija koje označava, relativizuje i njih i čvrsto jezgro priče, a za uzvrat nudi već pomenutu asocijativnost, širinu (ponekad i tromost) ritmičke i melodijske fraze, i, konačno, zavidnu ekspresivnost iskaza. Pre nego što u „priču“ uvede novi detalj, novi simbol, ili podatak koji će kasnije biti apsolutno relativizovan, pripovedač obnavlja i varira celokupni do tog časa obznajeni „tematski“ repertoar. Centralna fraza se u neprestanom ponavljanju obogaćuje modifikuje. . . Roman *Sion* pisan je logikom muzičke kompozicije.

U čitanju *Siona* javlja se čitav niz analogija koje, u ovoj ili onoj ravni, korespondiraju sa Jovanovićevevimi proznim postupkom (podjednako je tu reč o domaćoj i svetskoj tradiciji) ali je, barem u poslednje vreme, teško pronaći knjigu koja je pisana sa toliko eksperimentalne doslednosti. (Ta doslednost, ne računajući sa mogućim zatvaranjem recepcijskog prostora, u jednom času prelazi u isključivost.) Već je i sam način ispisivanja teksta (juktapozicija beline sa komentarima i osnovni tekst, u dodatku knjige katalogi upotrebljenih pojmova) sasvim redak za savremenu srpsku prozu, mada ne i jedinstven (u svojevrsnom grafijskom egzibicionizmu Vojislava V. Jovanovića ima isto toliko strasti koliko i u delima nekih pisaca sa početka 80-tih). No, ono što je Jovanović hteo da ispričava moglo je biti ostvareno tek u tako datoj, za pisca „optimalizovanoj“ formi. Sve to će, nedvosmisleno, preporučiti roman *Sion* onom, na ovim prostorima još uvek malobrojnem, krugu čitalaca koji imaju afiniteta, prijemčivosti i naklonosti za književni eksperiment, za pričanje mimo priče i prozu izvan mimetičkih stega, a ostaviće ravnodušnim one čitaoce koji svoj ukus formiraju prema vlastitom (ne)ispunjenom očekivanju i „osvedočenim, trajnim postupcima i vrednostima“. Šteta. Ostaće uskraćeni za jednu zanimljivu knjigu, svakako potrebnu ovoj književnosti (i to iz mnogo razloga, makar po cenu upućivanja u ezoteriju umesto u aksiološke vrhove) i za jednu savršenu, poetsku, poznatu ali na nov način izgovorenu rečenicu sa strane 17: „*Živi nemaju nikakvih izgleda, smrt je nasledna*“.

podvrgava razumu svaki povratak koji za »posledicu« ima haiku sliku:

... zvezde jače/
zasvetleše a potoci/
brže potekoše«

Po grčkoj mitologiji, oćinstvo se nije poštovalo. Nasledstvo se prenosilo isključivo po linije majke koja je mitski oplodavana. Otuda valjda i jeste blagoslovena i često nadljudske moći i snage, koja se često iskazuje i izvan samog nagona za potomstvom. O majci je mnogo toga rećeno i nikad dovoljno — hvala. Ona je u povesti čoveka iskonsko svetlo: majka kao detinjstvo, majka kao starost. Ona je trajna i s njom sve poćinje. Saša Tančić, u priči »*Rana Budenja*« (a pesnik veli: *Kad majka umre, čovek naglo ostari*), priča o toj dućici koja odlazi u san hrastove trenice. Tim odlaskom biće deteta zadržane mnoge uzročnosti i nikad se ne pomiruje sa onim što se zove smrt.

Emerson je govorio: *živi život jedino koristi, a ne trajanje*. Ta poćivka na koju je majka pošla jednog jutra ostavila je mnogo pitanja piscu, čak i ovo: »*da li je ona tako velikodućna, uopšte bila s ovog sveta?*«

dragan nikolić, skulptura

takvog je sadržaja ova knjig kratkih priča, knjige čije zone opisa bivaju omeđene logikom zaključka.

Specifićna je upotreba čoveka u prirodi; uloge su mu iste i različite, mogućnosti ih dosežu nedostacima i vrlinama. Svi opšte. Kao i brojni predhodnici. Poćinju dilemom i završavaju razumom urođene straha, njega svi razumeju, »*nose u sebi sve neizgovoreno i nedosegnuto sluhom. To je i jedino što imaju*«.

U jednom broju priča, »*Sveti čovek*«, »*Kajanje*«, »*Pogubljenje*« pisac knjige na temelju mitologije gradi priču. On koristi prastari verski sistem, u kojem ne bi bogova ni svećenika, sistem u kome je zmija smatрана reinkrinacijom mrtvih, i kroz njega opisuje koren vere — strah od greha. A greh je ta plaćljiva zver koja uvučena u neukog čoveka zrači blaženstvom samo do određene granice, potom čini novi greh, čija veličina razvojem civilizacije (a zadržana) biva veća. Kako je Vuk zabeležio: *do zla bogala*!

Tančić se pokazao kao veliki majstor društvenog provetranja, rućeci mitove o zlu, i to prvenstveno unoseći u nosioce duha nerada, neizvesnost i nesigurnost. Njegov stav ugrađen u priču (ili: pesmu u prozi) je dostojanstvena žed povratka, ona spontana predstava kojom je *Plutarh* opisao *Teseja*. On je, svog junaka poslao u vreme i od njega stvorio *simbol otpora i pobeđe nad svakim zlom*, povratka izvorištu: »*napuštena su upojila da bi se zveri nje nalokalić*«, »*Kazna*«. Ovakva mitska sentencioznost,

Potom slede: *Pustoplje*, *Nasleđe*, *Brate moj*, *Neprilike*, *Neprihika*, *Zloćeće*. . . Čitava retrospektiva pitanja ali i odgovora, kada se zaviri u intro priče. No, taj poredak nikad ne može zadovoljiti pisca, jer on je i pokretač istraživanja. Pokušava da dokući svaki signal unapred; rećju ili slikom.

»*Silazak u vreme*« je knjiga razgovora sa unutrašnjim signalima, mogućnost da se dokući zamisao prirode. Anticipirajući današnje signalistićke eksperimente *Gijom Apoliner*, (Po Filipu Supo) u užem smislu reći pružio je kombinaciju verbalnog i slikovnog izraza, odnosno pesme — creća. Valjda s pravom Saša Tančić signalizam uvodi u prozu — otisak prirode je doseg ovog vrsnog proznog istraživača.

Poetićan smisao ovih fragmentarnih priča, kratkih, jasnih, sa naracijom filozofskog, zaokružuje osoben stil i fond reći. Valjda ih je sama tema nametnula! Sućtina priče ove knjige jeste čvrsta veza između biljke i čoveka. Čovek je progovorio. Vreme je »*Poslednji dan*« pretoćio u knjigu.

Tančiću je ovo treća knjiga proze. Objavio je knjige pripovedaka: »*Jevrem sav u smrti*«, 1976. i »*Savršen oblik*«, 1984, koja je na Makedonskom jeziku objavljena 1986. u izdanju »*Misle*«, pod naslovom »*Događaj s vatrom*«. Ima objavljenu zbirku pesama »*Zapisan svrćiče se svet*« u izdanju »*Gradine*« i knjigu eseja »*Paralelni svetovi*«, objavljenu kod istog izdavaća 1979. godine.